РЕЦЕНЗІЯ
кандидата юридичних наук, доцента Комаринської Юлії Борисівни на дисертацію Чечотки Ірини Романівни на тему «Криміналістичне забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх», поданої до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Дитина є особливо вразливим учасником кримінального процесу, а тому проведення будь-якої процесуальної дії потребує створення безпечного середовища та застосування адаптованих комунікативних методик. Актуальність теми зумовлена необхідністю впровадження в Україні стандартів дитячо-дружнього правосуддя та забезпечення психологічної безпеки й недопущення вторинної травматизації неповнолітніх. Ефективність кримінального провадження щодо неповнолітніх значною мірою визначається якістю комунікації між слідчим та неповнолітнім, що, у свою чергу, потребує посилення інструментарію криміналістичного забезпечення, адоптації існуючих технічних, тактичних та методичних розробок відповідно до вікових та емоційних особливостей дитини. Сучасні українські дослідження та практика кримінального провадження свідчать про наявність системних проблем, що ускладнюють реалізацію принципів гуманного поводження з дітьми.

Окремою обставиною, що актуалізує дану тематику є умови сьогодення українських дітей. У Резолюції ПАРЄ № 2529 (2024) зазначено, що жодну дитину в Україні не оминула війна, водночас усі українські діти мають право користуватися правами та свободами, закріпленими у відповідних міжнародних документах з прав людини. Права та найкращі інтереси дитини мають переважати в процесі прийняття всіх рішень стосовно них. Попри це діти залишаються однією з найвразливіших груп населення України, на яких непропорційно негативно впливає збройна агресія Російської Федерації.

Саме тому діяльність у питаннях забезпечення прав і свобод дітей потребує комплексного підходу, з метою своєчасного отримання необхідної інформації в кримінальному провадженні. Комплексний підхід до комунікації, заснованої на цінностях та інтересах, що охоплює все, що поліцейський робить для досягнення цілей у сфері правоохоронної діяльності. Він охоплює довгострокові, складні рішення та ефективні способи впливу на великі, важливі дискурси в умовах значної протидії, а також забезпечує узгодженість стратегічного впливу шляхом прагнення зрозуміти ключові особливості дітей та забезпечення попередження протиправної поведінки.

Кримінальне провадження щодо неповнолітніх реалізується в особливому, визначеному Кримінальним процесуальним кодексом України порядку. Ідеться про формування цілісної системи ювенальної юстиції, яка максимально враховуватиме права, свободи та законні інтереси неповнолітніх учасників кримінального провадження. Нині в нашій державі реалізується Національна стратегія захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028

року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 липня 2025 року № 708-р.

Проведене дисертантом дослідження показало, що з огляду на численні зміни правового та суспільного життя держави, процес кримінального провадження щодо неповнолітніх зазнає постійних змін й удосконалення, що потребує посиленої уваги дослідників. Важливим є належне криміналістичне забезпечення цієї сфери. Авторка зазначає, що проблематику криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх не досліджено на монографічному рівні, немає цілісних наукових і навчально-методичних праць за цим напрямом.

З огляду на зазначене, вбачається необхідність комплексного висвітлення проблем криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх, формування теоретичних засад і дієвих практичних рекомендацій у контексті сучасного стану реформування кримінального процесуального законодавства, оновлення теорії кримінального процесу та криміналістики, урахування інноваційних напрямів розвитку практики.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Вивчення дисертації та наукових публікацій авторки засвідчують логічність структури дослідження, що надало можливість дисертантці визначити мету, об’єкт, предмет і завдання роботи та повно дослідити обрану тему у межах визначеного обсягу дослідження.

У роботі використано сукупність загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних та практичних питань теми дослідження.

Дисертантка проаналізувала значну кількість наукових джерел (277 найменування), ґрунтовно вивчила роботи інших науковців, що надало можливість вирішити наукову задачу, сформулювати пропозиції та рекомендації з криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

Обґрунтованість сформульованих у дисертації висновків забезпечена емпіричними даними, а саме: аналітичні звіти, статистичні узагальнення Офісу Генерального прокурора, МВС України, Національної поліції України, Міністерства юстиції України, Державної судової адміністрації України за 2021–2025 роки та січень–квітень 2026 року; статистичні, аналітичні матеріали та рішення Європейського суду з прав людини за період 2015–2025 років і січень–квітень 2026 року; Вироки Єдиного державного реєстру судових рішень за 2014–2025 роки; результати анкетування 190 слідчих, 63 спеціалістів-криміналістів підрозділів Національної поліції України, 50 прокурорів, 52 працівників Експертної служби МВС України, 35 суддів судів загальної юрисдикції. Емпіричні дослідження проводили в усіх регіонах України. Використано особистий практичний досвід авторки в правоохоронних органах України.

Результати наукового дослідження висвітлено в: п’яти статтях у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з

юридичних наук, у п’яти тезах доповідей, опублікованих у збірниках науково практичних конференцій.

Отже, дисертація Чечотки І.Р. на тему «Криміналістичне забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх» виконана на належному науковому рівні.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертація Чечотки І.Р. є першим монографічним дослідженням, у якому сформовано теоретичні положення та практичні рекомендації з питань криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх, визначено низку положень, висновків і рекомендацій, які становлять наукову новизну.

У роботі сформульовано низку результатів і висновків, що були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни.

Зокрема, вперше: систематизовано міжнародні стандарти криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх: ефективність роботи органу досудового розслідування та прокурора з огляду на дотримання прав дитини; оперативність досудового розслідування; проведення процесуальних дій спеціально уповноваженими ювенальним слідчим, дізнавачем, прокурором; залучення захисника з моменту встановлення причетності неповнолітнього до вчинення кримінального правопорушення; призначення законного представника з огляду на думку неповнолітнього; роз’яснення доступним способом неповнолітньому підозрюваному інформації про права й обов’язки; залучення до проведення огляду місця події залежно від слідчої ситуації спеціалізованої пересувної лабораторії Експертної служби МВС, спеціалізованої пересувної криміналістичної лабораторії Національної поліції України (НПУ), судово-медичного експерта, психолога, педагога, працівника служби у справах дітей, інших компетентних суб’єктів; застосування комплексу заходів щодо недопущення травматизації неповнолітнього під час процесуальних дій; забезпечення допиту неповнолітнього під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею; проведення процесуальних дій в умовах, дружніх до дитини, за методикою «зелена кімната», у спеціально облаштованому приміщенні, на базі спеціально облаштованих приміщень центрів з надання безоплатної правничої допомоги; встановлення даних, які характеризують неповнолітнього, його батьків, щодо умов проживання та виховання, наявності негативного впливу в сім’ї, дорослих підбурювачів, ставлення до вчиненого, застосування заходів реагування тощо; запропоновано пропозиції щодо напрямів підвищення ефективності взаємодії слідчого з іншими суб’єктами: прокурором (участь у проведенні слідчих (розшукових) дій, їх безпосереднє проведення прокурором, виконання доручень і вказівок прокурора, прийняття основних процесуальних рішень); спеціалістом-криміналістом (виконання завдань щодо збирання, дослідження та використання криміналістично значущої інформації); працівниками Експертної служби МВС України (залучення як експертів шляхом

призначення судової експертизи, як спеціалістів для участі в проведенні слідчих (розшукових) дій, консультаційна діяльність); інспектором підрозділу ювенальної превенції (участь у реалізації профілактичних заходів, запобігання та припинення кримінальних протиправних діянь за участю неповнолітніх, надання допомоги в розслідуванні відповідних фактів, участь у судовому розгляді за участю неповнолітнього обвинуваченого відповідно до ст. 496, 500 КПК України); психологом, педагогом і лікарем (залучення як спеціалістів для участі в проведенні слідчих (розшукових) дій, надання консультацій; заходи, спрямовані на надання допомоги дитині, яка перебуває «у конфлікті із законом»; залучення як експертів шляхом призначення судової експертизи) – для реалізації завдань криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх; надано пропозиції щодо розширення підстав залучення працівників Експертної служби МВС України як спеціалістів і спеціалізованої пересувної лабораторії як доповнення Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події (наказ МВС України від 3 листопада 2015 року № 1339) такою підставою залучення, як «вчинення неповнолітньою особою або щодо неповнолітньої особи тяжкого або особливо тяжкого кримінального правопорушення, пов’язаного із застосуванням насильства». Це сприятиме ефективнішому виявленню, вилученню та дослідженню криміналістично значущої інформації під час проведення огляду місця події та з метою виконання завдань кримінального провадження.

Удосконалено наукові положення щодо теоретичних засад та практичних рекомендацій, які комплексно з позицій кримінального процесу і криміналістики має бути враховано під час кримінального провадження щодо неповнолітніх, втілюють найкращий досвід іноземних держав, на підставі вивчення досвіду реалізації криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх (Австралія, Велика Британія, Канада, Грузія, Франція, Німеччина); напрями реалізації тактико-криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх шляхом реалізації тактичних прийомів, тактичних комбінацій, тактичних операцій та формування тактики проведення слідчих (розшукових) дій, з огляду на інноваційні підходи до реалізації поставлених завдань («процесуальне інтерв’ю»); тлумачення міжнародних стандартів криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх, зокрема як вимог до діяльності уповноважених суб’єктів, які здійснюють кримінальне провадження щодо неповнолітніх і його криміналістичного забезпечення, що відповідають найкращим міжнародним, європейським зразкам і залучені до національної правотворчої та правозастосовної діяльності; теоретичні засади та практичні рекомендації стосовно підвищення ефективності взаємодії слідчого з іншими суб’єктами під час криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх, а саме: прокурором, психологом, педагогом, інспектором ювенальної превенції. З огляду на виконання завдань криміналістичного забезпечення розслідування, ключову

увагу спрямовано на висвітлення взаємодії з такими суб'єктами, як спеціаліст-криміналіст підрозділу криміналістичного забезпечення НПУ і працівник Експертної служби МВС України.

Також дістали подальший розвиток: поняття «криміналістичне забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх», що з теоретичного погляду може бути схарактеризовано як окреме вчення науки криміналістики, спрямоване на формування наукового підґрунтя для застосовуваних криміналістичних засобів, методів і прийомів діяльності за динамічних умов, пов'язаних зі змінами законодавства, науково-технічним прогресом, реалізацією актуальних завдань суспільства та завдань кримінального провадження. З практичного погляду йдеться про застосування криміналістичних засобів, методів і прийомів діяльності в кримінальному провадженні, що реалізують правоохоронні органи (сторона обвинувачення), адвокатура (сторона захисту) і суд (органи правосуддя); система правових засад, що регулює криміналістичне забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх, побудована відповідно до таких груп: нормативно-правові акти, які регламентують правовий статус неповнолітнього як особливого учасника кримінального провадження; нормативно-правові акти, що регламентують кримінальне провадження щодо неповнолітнього; нормативно-правові акти, які регламентують питання криміналістичного забезпечення кримінального провадження. Комплексний підхід дав змогу сформувати пропозиції щодо врегулювання окресленої сфери правовідносин; обґрунтування позиції стосовно формування правових засад криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх як у контексті буквального тлумачення законодавства України, так і ширше – у контексті права як суспільного інституту, дотримання засад якого притаманне суспільству правової держави. Численні аспекти реалізації криміналістичного забезпечення, застосування різних техніко-криміналістичних засобів, прийомів, методів, тактичних прийомів та їх комплексів, запропонованих криміналістичних рекомендацій унаслідок неможливості «технічно» охопити всі аспекти такої діяльності відповідають не лише «букві» закону (положенням нормативно-правових актів), а й «духу» закону (праву); напрями реалізації техніко-криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх, з огляду на інноваційні підходи до виконання поставлених завдань: створення умов для проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх (застосування слідчих валіз і пересувних криміналістичних лабораторій різної комплектації; використання можливостей «зеленої кімнати»; проведення пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням); фіксація перебігу й результатів проведення слідчих (розшукових) дій (підготовка протоколу та додатків (за обов'язковості відеозапису); проведення слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції; ведення і використання систем кримінальної реєстрації та криміналістичних обліків (профілактичний облік дітей, щодо яких заведено обліково-профілактичну справу; інформаційна підсистема «СЛІД» інформаційно-телекомунікаційної системи

«Інформаційний портал Національної поліції України»; криміналістичні обліки Експертної служби МВС України); залучення спеціальних знань, зокрема відповідних спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій, які використовують власний арсенал засобів техніко-криміналістичного забезпечення (участь спеціаліста-криміналіста, працівника Експертної служби МВС України, кінолога зі службовим собакою, вибухотехніка, спеціаліста у сфері інформаційних технологій, психолога, педагога, лікаря); залучення експертів і проведення експертиз (криміналістичних, товарознавчої, психологічної, судово-медичної, судово-психіатричної тощо); зміст методико-криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх, що полягає у формуванні криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми. Структура криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми, має враховувати такі елементи: характеристика виду кримінального правопорушення, визначеного Кримінальним кодексом (КК) України; характеристика особи неповнолітнього правопорушника, інших криміналістично значущих елементів криміналістичної характеристики; типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування, що обумовлюють алгоритм й особливості проведення першочергових слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій; наступний етап розслідування; особливості використання спеціальних знань; питання взаємодії слідчого з іншими компетентними суб'єктами; реалізація профілактичної діяльності.

Крім зазначеного, у роботі містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни здійсненого дослідження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість отриманих результатів дослідження, сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи Чечотки І.Р. не викликають суттєвих зауважень. Висновки в дисертації сформульовано відповідно до отриманих результатів, вони мають вагому аргументацію, свідченням чого є використана методологія дослідження, яка ґрунтується на сукупності загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання.

Обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, також забезпечена емпіричними даними.

Отже, результати дисертації Чечотки І.Р., які винесено на захист, є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. Наукові результати й положення, що винесені на захист, отримано завдяки використанню

різноманітних методів, таких як історико-правовий, формально-логічний, догматичний, типологічний, функціональний та системний, методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції, статистичний, соціологічний та прогностичний методи, а також ґрунтовної емпіричної бази.

Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукового пошуку виконано, мети роботи досягнуто.

Отже, поставлені наукові завдання виконано на високому методологічному рівні, а дисертант опанував необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у:

правозастосовній діяльності – для вдосконалення процесу криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх (акт впровадження Головного слідчого управління НПУ від 5 червня 2025 року № 83217-2025);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін з криміналістики, підготовки навчально-методичних праць (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 18 лютого 2026 року № 22-ОП);

– – *науково-дослідній діяльності* – для подальших досліджень проблем криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 18 лютого 2026 року № 23-НД).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Ірини Романівни Чечотки, викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (208 джерел на 24 сторінках) і чотирьох додатків (на 36 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 283 сторінки, з них основного тексту – 208 сторінок.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувача, в яких висвітлено основні результати дослідження.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, охарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, емпіричну базу, аргументовано наукову новизну отриманих результатів, зазначено про особистий внесок здобувача й інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

У **розділі 1 «Теоретико-правові засади криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх»** автором

схарактеризовано стан наукових досліджень проблем криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх. Авторкою проведено розподіл наукових добірок з питань криміналістичного забезпечення кримінального провадження, а саме: *за напрямом формування теоретичних засад інституту криміналістичного забезпечення*: Іщенко А. В. «Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень» (Київ, 2003); Стратонов В. М. «Криміналістична теорія пізнавальної діяльності» (Херсон, 2009); Чорноус Ю. М. «Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів» (Вінниця, 2017); Юсупов В. В. «Криміналістика в Україні у XX – на початку XXI ст. (історико-теоретичне дослідження)» (Київ, 2018); Шепітько В. Ю. «Цільове призначення криміналістичних знань і прагнення до європейських стандартів у протидії злочинності» (Харків, 2017); з*а напрямом формування техніко-криміналістичного забезпечення кримінального провадження*: Бідняк Г. С. «Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств» (Дніпро, 2019); Коваленко В. В. «Застосування науково-технічних засобів спеціалістами при проведенні слідчих дій» (Луганськ, 2007); Кравченко О. А. «Застосування спеціальних знань під час збирання, дослідження та використання речових доказів» (Запоріжжя, 2012); Пиріг І. В. «Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування» (Дніпро, 2015); Сімакова-Єфремян Е. Б. «Теоретико-правові та методологічні засади комплексних судово-експертних досліджень» (Харків, 2017); Щербаковський М. Г. «Теоретико-методологічні та праксеологічні засади судових експертиз у кримінальному процесі» (Харків, 2016); *за напрямом формування тактико-криміналістичного забезпечення кримінального провадження*: Ващук О. П. «Невербальна інформація в кримінальному провадженні: теоретико-методологічні основи» (Одеса, 2017); Даніч Є. О. «Використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту» (Київ, 2019); Колесник Ю. В. «Слідчі та негласні слідчі (розшукові) дії як криміналістичні засоби діяльності слідчого в досудовому розслідуванні» (Київ, 2016); Коновалова В. О. Допит: тактика і психологія (Харків, 2006); Удалова Л. Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України (Київ, 2005); Чорноус Ю. М., Гвоздюк В. В. «Методологічні засади використання практики Європейського суду з прав людини у тактиці проведення слідчих (розшукових) дій» (Київ, 2021); Яремчук В. О. «Залучення спеціаліста до проведення слідчих дій (організація і тактика)» (Харків, 2014); *за напрямом формування методико-криміналістичного забезпечення кримінального провадження*: Когутич І. І. «Використання знань та засобів криміналістичної тактики і методики під час розгляду кримінальних справ у суді» (Львів, 2009); Косміна Н. М. «Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов’язаних з незаконним обігом наркотиків» (Харків, 2011); Мировська А. В. «Використання спеціальних знань при розслідуванні фальшивомонетництва» (Ірпінь); Нікітіна-Дудікова Г. Ю. «Криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей» (Вінниця, 2022); Пиріг І. В. Теорія і практика

використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті (Київ, 2006); Шрамко О. М. «Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень» (Київ, 2021).

Як окремі монографічні дослідження, так і наукові статті акцентують на процесуальних, криміналістичних і психологічних проблемах реалізації кримінального провадження щодо неповнолітніх. Це праці М. Ю. Веселова, П. О. Коваленка, А. В. Устименка «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх: порівняльний аналіз міжнародного і національного (українського) правового регулювання» (2016), С. І. Гречаної «Міжнародні стандарти тактики допиту неповнолітніх під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею» (2023), О. М. Крукевича «Міжнародні правові стандарти забезпечення прав неповнолітніх учасників кримінального провадження» (2017), Ю. Б. Комаринської «Психолого-криміналістична характеристика особи потерпілого в кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із домашнім насильством» (2021), Т. І. Мальованої «Склад та роль осіб, які беруть участь під час допиту дитини у кримінальному провадженні» (2015), О. А. Свириденко «Психолого-правова характеристика тяжких насильницьких злочинів неповнолітніх» (2018), Г. К. Тетерятник «Гарантії забезпечення прав і законних інтересів неповнолітніх у кримінальному провадженні» (2017), Г. Ю. Нікітіної-Дудікової «Теоретичні та практичні основи криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей» (2022), Г. Ю. Нікітіної-Дудікової, Ю. М. Чорноус «Міжнародні та європейські стандарти правосуддя, дружнього до дитини, під час розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей» (2022), С. В. Харченка «Тактика проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних» (2016), В. Ю. Шепітька «Допит неповнолітнього: психологія і тактика» (1990), Т. Г. Шмиголь «Особливості тактики проведення допиту при розслідуванні злочинів, учинених неповнолітніми» (2007) та ін.

На підставі вивчення наукових праць учених з'ясовано, що кримінальне провадження за участю неповнолітніх було предметом наукових досліджень. Однак недостатньо вивченими є криміналістичні особливості кримінального провадження за участю неповнолітніх, що тісно пов'язані між собою та потребують подальшого аналізу.

Авторкою визначено, що правове регулювання кримінального провадження щодо неповнолітніх здійснюють за загальними засадами, визначеними КПК України, однак з огляду на законодавчі зміни й доповнення, спрямовані на забезпечення прав, свобод і реалізацію обов'язків неповнолітніх учасників кримінального провадження. Ще одна група нормативно-правових документів представлена врегулюванням питань криміналістичного забезпечення кримінального провадження. Системний аналіз нормативно-правових актів надав можливість сформувати правові основи

криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх

Також дослідниця виокремила засади, які комплексно з позицій кримінального процесу та криміналістики мають бути враховані під час кримінального провадження щодо неповнолітніх, з огляду на успішний досвід іноземних держав: слідчі й інші процесуальні дії за участю неповнолітньої особи мають проводити виключно спеціально уповноважені ювенальний слідчий, дізнавач, прокурор, які є компетентними та пройшли спеціалізоване навчання, а судовий розгляд таких справ проводити в системі ювенального судочинства; забезпечувати спілкування та проведення з дитиною слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій в умовах дружнього середовища до дитини, за потреби враховуючи особливі потреби певних категорій неповнолітніх – дітей з інвалідністю, дітей з особливостями розвитку, малолітніх; максимально залучати можливості техніко-криміналістичного забезпечення, судових експертиз задля повного й об'єктивного з'ясування всіх обставин кримінального провадження за участю дітей.

У **розділі 2 «Напрями реалізації криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх»** акцентовано на особливостях техніко-криміналістичного забезпечення за умови реалізації кримінального провадження щодо неповнолітніх.

По-перше, з метою фіксації криміналістично значущої інформації доцільно використовувати засоби криміналістичної техніки: слідчі валізи, пересувні криміналістичні лабораторії.

По-друге, попри те, що протокол слідчої (розшукової) дії є основним засобом фіксації, з огляду на слідчу та судову практику, аргументовано обов'язковість застосування відеозапису під час проведення слідчих (розшукових) дій з неповнолітніми, використання додатка до протоколу під час подальшого досудового розслідування та судового розгляду. Підготовка як протоколу, так і додатків до нього потребує техніко-криміналістичного забезпечення. Криміналістичний відеозапис застосовують з дотриманням низки вимог, щоб забезпечити його якість і доказове значення отриманих результатів.

По-третє, виявлена, вилучена, досліджена, зафіксована криміналістично значуща інформація підлягає криміналістичній реєстрації, фіксації в криміналістичних базах даних й обліках. Її використання сприяє виявленню, розкриттю, розслідуванню та попередженню кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми. Крім того, акцентовано на значенні обліку, який ведуть та використовують у своїй діяльності працівники підрозділів ювенальної превенції НПУ, адже хоча він за змістом не є власне «криміналістичним», однак містить дані про ключовий елемент у протиправній діяльності – неповнолітнього правопорушника. Однак майже всі види криміналістичних обліків можуть стосуватися й обліку криміналістично значущої інформації від неповнолітнього правопорушника, використовуватися під час виявлення, розкриття, розслідування, попередження кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми.

По-четверте, застосування спеціальних знань у різних формах є окремим інститутом кримінального провадження, тому в контексті виконання завдань криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх така форма реалізації цього інституту, як залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій, реалізує завдання як техніко-криміналістичного (застосування «арсеналу» методів, засобів, прийомів роботи спеціаліста), так і тактико-криміналістичного й методико-криміналістичного забезпечення.

По-п’яте, важливою формою використання спеціальних знань і засобами криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх є залучення експерта й проведення судових експертиз, з огляду на їх різноманітність і за умови відповідності експертній методиці.

Тактико-криміналістичне забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх має практичне втілення під час застосування різних тактико-криміналістичних засобів і проведення слідчих (розшукових) дій. Визначені в КПК України види слідчих (розшукових) дій, усі їх різновиди, за умови дотримання кримінальних процесуальних вимог і криміналістичних рекомендацій, можуть бути проведені в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх: огляд місця події, місцевості, приміщення, речей, документів і комп’ютерних даних; огляд трупа; огляд трупа, пов’язаний з ексгумацією; допит й одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб; пред’явлення особи, речей, трупа для впізнання; слідчий експеримент; обшук, обшук особи; освідування особи; проведення експертизи; отримання зразків для експертизи; зняття показань технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису. Необхідність реалізації криміналістичного забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх пов’язана і з тим, що в такий спосіб реалізують комплексне сприяння процесу доказування в кримінальному провадженні, що безпосередньо впливає на виконання його завдань, визначених у ст. 2 КПК України.

Авторкою визначено, що методико-криміналістичне забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх завдяки використанню власного інструментарію спрямоване на формування криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми. У криміналістичній методиці розслідування кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми, формують алгоритм розслідування конкретного кримінального правопорушення, пропонують певні методи, засоби та прийоми діяльності. Така криміналістична методика ґрунтується на: даних криміналістичної характеристики визначених видів кримінальних правопорушень з акцентом на особі неповнолітнього правопорушника; з огляду на цю ключову обставину формують типові слідчі ситуації та алгоритми їх вирішення; уточнюють перелік обставин, що потребують встановлення; окреслюють напрями взаємодії слідчого з іншими учасниками розслідування, правоохоронними, державними органами, громадськими організаціями. Урахування даних криміналістичної методики розслідування

визначає повноту й ефективність реалізації завдань кримінального провадження.

У **розділі 3 «Удосконалення криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх»** зазначено, що у зв'язку з узгодженням національного кримінального процесуального законодавства та правозастосовної практики з міжнародними стандартами, процес кримінального провадження щодо неповнолітніх постійно вдосконалюють, що привертає посилену увагу дослідників. Важливим є криміналістичне забезпечення цієї сфери. Одним з інноваційних напрямів криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх є дотримання міжнародних стандартів, залучення їх до національної правотворчої та правозастосовної діяльності.

Проблематику криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх, з огляду на її багатоаспектність, слід розглядати з різних позицій, відповідно до її нормативно-правового закріплення, теоретичного тлумачення і практичного втілення.

Авторкою обґрунтовано, що міжнародні стандарти криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх – це вимоги до діяльності уповноважених суб'єктів, які здійснюють кримінальне провадження щодо неповнолітніх і його криміналістичне забезпечення, які відповідають найкращим міжнародним, європейським зразкам і залучені до національної правотворчої та правозастосовної діяльності.

Питання взаємодії є складником дослідження криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх, а саме: 1) взаємодія є складовою проблематики тактико-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень. Це питання встановлення психологічного контакту, реалізації інших тактичних прийомів як з учасниками кримінального провадження, зокрема неповнолітнім, так і реалізації організаційно-управлінських тактичних прийомів з окремими представниками правоохоронних і державних органів, спеціалістами (педагогом, психологом), представниками громадськості; питання взаємодії важливі під час планування проведення слідчих (розшукових) дій та розслідування кримінального правопорушення, організаційного забезпечення цих процесів; взаємодія спрямована на організацію ефективної діяльності слідчо-оперативної групи, сумлінного виконання поставлених завдань її членами тощо; 2) питання взаємодії важливі в контексті формування методико-криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх. Висвітлення питань взаємодії є обов'язковим для формування криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, учинених за участю неповнолітніх, а також окремих видових криміналістичних методик розслідування кримінальних правопорушень, де критерієм для виокремлення є різні криміналістично значущі ознаки, пов'язані з особою неповнолітнього правопорушника.

Також окреслено проблематику удосконалення криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх за напрямом

підвищення ефективності взаємодії слідчого з такими суб'єктами, як прокурор, психолог, педагог, лікар, інспектор ювенальної превенції, спеціаліст-криміналіст підрозділу криміналістичного забезпечення НПУ, працівник Експертної служби МВС України.

Розтягнуто дискусійні питання за напрямом взаємодії, сформовано пропозиції щодо напрямів їх вирішення. Розглянуто й інші проблемні питання реалізації взаємодії слідчого з іншими компетентними суб'єктами, спрямовані на вдосконалення криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

Після кожного розділу й дисертації загалом сформульовано **висновки**, у яких вичерпно висвітлено зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію, мають високий рівень достовірності.

Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація Чечотки Ірини Романівни на тему «Криміналістичне забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх» відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої виконують актуальне наукове завдання – висвітлення проблематики криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційної роботи І.Р. Чечотки може бути рекомендовано для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, у науково-дослідних розробках наукових установ, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи наукову роботу, необхідно спрямувати увагу на деякі дискусійні питання, які потребують, на нашу думку, додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. У вступі на сторінці 17 авторка зазначає: «Комплексний аналіз статистичних даних засвідчує доволі високі показники кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, особливо у віці 16-17 років (біля 70%), що створює загрози щодо переходу *злочинності* дитячої до дорослої, системної антисоціальної деформації особистості», а також далі по тексту, зокрема на сторінці 81: «підтримка запобігання *злочинності* шляхом направлення молодих людей до програм або установ у громаді для вирішення обставин, що лежать в основі їхньої протиправної поведінки».

Нормами Закону №2617-VIII від 22 листопада 2018 року, який набрав чинності 1 липня 2020 року, визначено кримінальні правопорушення як дві категорії: злочини та кримінальні проступки. Відповідно до Кримінального кодексу України, досліджувана авторкою категорія кримінальної протиправності підпадає під такий розподіл на групи юридично визначених правопорушень.

Тому хотілося б почути від дослідниці, чому у дисертації нею акцентується увага лише злочинних проявах дій неповнолітніх.

2. Певне застереження викликає методологічна коректність окремих наукових тверджень здобувачки. Зокрема, на сторінці 22 у рубриці «вперше» авторка зазначає, що в її дисертаційній роботі нею «сформовано міжнародні стандарти криміналістичного забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх…».

У зв'язку з цим варто зауважити, що міжнародні стандарти є результатом нормотворчої діяльності міжнародних інституцій (таких як ООН чи Рада Європи) і закріплюються в офіційних актах міжнародного права, а тому не можуть формуватися безпосередньо в межах окремого дисертаційного дослідження автором. Доцільно почути пояснення здобувачки під час захисту: що саме мається на увазі під цим формулюванням – авторська систематизація вже наявних міжнародних норм чи розроблення теоретичної моделі, яка лише пропонується для міжнародного рівня?

3. Позитивно оцінюючи висновок авторки (висновки до другого розділу стор. 150) про необхідність фіксації криміналістично значущої інформації щодо неповнолітніх у базах даних та криміналістичних обліках, доцільно висловити дискусійне зауваження. У роботі варто було б детальніше окреслити техніко-правові механізми забезпечення обмеженого доступу до таких баз даних. Адже відповідно до Закону України "Про захист персональних даних" та міжнародних стандартів (зокрема, Пекінських правил ООН), інформація про правопорушення неповнолітніх потребує підвищеного рівня конфіденційності з метою запобігання стигматизації дитини.

Бажано почути під час захисту міркування здобувачки щодо меж доступу до цієї інформації.

Висловлені зауваження є дискусійними, загалом не позначаються на позитивній оцінці дисертації та спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертації, так і наукових публікацій автора фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Чечотки І.Р. є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам. Дисертація Чечотки Ірини Романівни на тему «Криміналістичне забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх», представлена на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною, за своїм змістом відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, встановленим у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 261 (із змінами і доповненнями), наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до

оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Ірина Романівна Чечотка – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент **Юлія КОМАРИНСЬКА**

